

NAFTAOTSIMISEST HIIUMAAL XX SAJANDI ESIMESEL VEERANDIL

Eestis leidub mitmesuguseid maapõuevarasid, millega me oleme juba koolipingist peale tuttavad. Nimetame kas või vasalemma marmorit, fosforiiti, klaasiliiva ning põlevkivi.

Vähestele on aga teada, et Eestimaa loode-nurgas, Hiiumaal, otsiti viis aastakümnet tagasi ning arvati leidnud olevat naftat.

H. Jalasto brošüüris «Hiiumaa» (Tallinn, 1960) on toodud üks versioon naftaotsimisest Vaemla mõisas (lk. 38), mille ajendiks pidi fondis (nr. 1840), samuti ka toleaeegses aja-kirjanduses.

Näiteks on olemas dateerimata lepingu projekt (umbkaudu aastast 1911—1912), mis näeb ette 10 000-rublase põhikapitaliga balti mõisnike ühingu asutamise Vaemla mõisa piirkonnas oletatavate naftaallikate eksplua-terimiseks. Direktoriks pidi saama Vaemla mõisa omanik Gustav von der Pahlen, osanike hulka kuulusid Eestimaa rüütelkonna peamees E. Dellingshausen, maanõunik Julius von Hagemeister, Carl Otto Stackelberg ja mitmed teised. Alustati ka puurimistööd. Osalt katkendlikest arhiivifondi materjalidest võib näha, et 1912. aasta septembris saadeti Vaemla puuraugust võetud «vee peal ujuvat õlist massi» analüüsimiseks Tallinna E. Detloffi laboratooriumi. Et aga sealt ilmselt küsi-musele selget vastust ei saadud, läkitati ana-lüüsiandmed Bakuusse — Bibi-Eibati nafta-tööstusele. Sealt saabunud kirjas 23. okt. 1912. a. teatatakse, et üksikasjalisemate and-mete puudumise tõttu ei saa midagi kindlat ütelda, kuid kergete bensiini-gasoliini osa-keste puudumine laseb nafta olemasolus siiski kahelda. Asja selgitamiseks paluti saata Bakuusse üks tünnitais kõnesolevat õlist massi. Kas seda tehti, on teadmata.

Katsed Vaemla mõisas nafta leidmiseks aga igal juhul jätkusid. 28. oktoobril 1913. a. kinnitab Otto Wahlenberg, et tema süsteemi kohaselt Vaemlas läbiviidud uurimised luba-vad oletada mitmete naftasoonte olemasolu. Kuigi ta ei saavat veel nimetatud soonte pro-duktiivsust täpselt fikseerida, hindab ta suu-rimaks toodanguks 1 miljonit liitrit päevas.

1. aprillil 1914. a. teatab insener V. Glad, et temale analüüside tegemiseks saadetud vedelik on nn. valge nafta, mis sisaldab ben-siini ja petrooleumi. Lootus leida Hiiumaal suures koguses valget naftat olevat asjata, kuid selle leidumine andvat põhjust eeldada sügavamal musta nafta olemasolu. Et naftat saadakse Hiiumaal koos veega, mis pidevalt tungib puurauku, siis tuleb kõigepealt samme astuda vee juurdepääsu sulgemiseks. V. Glad lubas 1914. a. teisel poolel tulla kohapeale olukorraga tutvuma, kuid seda takistas puh-kenud sõda. Kokku puuriti 1914. a. jooksul

olema petrooleumimaitsetelise vee avastamine kaevu puurimisel ja kaevamistel töötanud hiidlaste naljategemine, kes lisandasid veele petrooleumi, et tasuv töö otsa ei lõpeks.

Materjale selle huvitava seiga kohta lei-dub peamiselt ENSV Riiklikus Ajaloo Kes-karhiivis säilitatavas Vaemla mõisa fondis (nr. 134) ja ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Kes-karhiivis säilitatavas kodanliku Eesti Mäeameti

343 jalga puurauke ja maksti selle eest tolle aja kohta suur summa — 3670 rubla. Esimese maailmasõja puhkemisega lõppes esimene etapp nafta otsimises Hiiumaal.

Uuesti kerkis see küsimus päevakorda 8 aastat hiljem, 1922. aastal. Selle aastaga võib dateerida Vaemla mõisa fondis leiduvat prantsuskeelset kirja (nähtavasti kodanliku Eesti valitsusele), milles endised mõisaomani-kud juhivad tähelepanu Hiiumaal uuesti ala-nud naftauurimistöödele ja teatavad, et nad on viimastega nõus vaid sel juhul, kui valit-sus maksab neile kompensatsiooni konfiskeeritud mõisate eest. 1922. a. 31. mai «Päeva-leht» teatab Bakuust saabunud naftaspetsia-listist, kes on pöördunud kaubandus-tööstus-ministeeriumi poole kontsessiooni saamiseks, et alustada nafta otsinguid. Ühtlasi valgustab «Päevaleht» mõningate teadlaste oletusi Eestis nafta leidmise võimaluse kohta üsna tõenäoli-sena. Saladuslikuks kontsessioonitaotlejaks oli keegi Nikolai Gukassov, kes juunis 1922 asu-tas koos J. Arroneti ja teistega usaldusühi-suse «Dago» nafta ja teiste maapõuevarade tootmiseks põhikapitaliga 900 000 Eesti marka. Pärast nimetatud «Päevalehes» ilmunud tea-det pääses lahti naftapalavik. 1. juunist kuni 30. novembrini 1922 esitasid valitsusele aval-dusi kontsessioonide saamiseks tervelt 66 era-ja juriidilist isikut. Hiiumaal käisid asja uurimas isegi valitsuse esindajad. Ka järgne-vatel aastatel (1923 ja 1924) keetsid uurimis-tööd. Peale Hiiumaa püüti leida naftat veel Kolga poolsaarel, Prangli saartel, Kopli pool-saarel jm. Samuti uuriti loodusliku gaasi lei-u-kohti Keri saarel ja Prangli saartel. Kuid juba 1924. a. sügisel oli toleaeagne ajakirjan-dus jõudnud hoopis kainemale järeldusele, mille võtab kokku 26. augustil 1924 «Päeva-lehes» ilmunud artikkel, seoses täisväärtusliku litograafiakivi otsingutega Kesselaiul. Ajaleht kirjutab: «Selgub, et sellega on samasugune lugu, nagu Hiiumaal naftaga ja Kokskäri gaasiga, s. o. nende olemasolu ei saa eitada, kuid suuri lootusi nende peale asetada ei tule.» Selle seisukohaga on üldiselt nõustu-nud ka tänapäeva teadlased.

A. EINPAUL